

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

ॐ शं न॒स्तन्नो॒ मा हा॑सीत्॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥
दे॒वा वै स॒त्रमा॑सत। ऋद्धि॑परिमितं॒ यश॑स्का॒माः। ते॑ऽब्रुवन्।
यन्नः॑ प्रथ॒मं यश॑ ऋच्छात्। सर्वे॑षां न॒स्तत्स॒हास॒दिति॑। तेषां॑
कुरु॑क्षेत्रं वेदि॑रासीत्। तस्यै॑ खाण्ड॒वो दक्षि॑णार्धं आ॑सीत्।
तूर्ध्व॑मुत्तरार्धः। प॒रीण॑ज्जघनार्धः। म॒रुवं उत्करः॑॥१॥

तेषां॑ म॒खं वैष्ण॑वं यश॑ आर्च्छत्। तन्न्य॑कामयत।
तेनापा॑क्रामत्। तं दे॒वा अन्वा॑यन्। यशो॑ऽव॒रुरु॑त्स॒मानाः।
तस्या॒न्वागत॑स्य। स॒व्याद्ध॑नुरजा॑यत। दक्षि॑णादिष॒वः।
तस्मा॑दिषुध॒न्वं पु॒ण्यं ज॑न्म। य॒ज्ञज॑न्मा हि॥२॥

तमेक॑ऽ सन्त॒म। ब॒हवो॑ नाभ्य॑धृष्णुवन्। तस्मा॑देक॑मिषुध॒न्वि॒न॒म।
ब॒हवो॑ऽनिषुध॒न्वा नाभि॑धृष्णुवन्ति। सो॑ऽस्मयत। एक॑
मा सन्त॑ ब॒हवो॑ नाभ्य॑धर्षिषुरिति॑। तस्य॑ सिष्मि॒याण॒स्य
तेजो॑ऽपा॑क्रामत्। तद्दे॒वा ओष॑धीषु न्य॑मृजुः। ते श्या॒माका॑
अभवन्। स्म॒याका॒ वै नामै॑ते॥३॥

तत्स्म॒याका॑नाऽ स्म॒याक॑त्वम्। तस्मा॑द्दीक्षितेना॑पि॒गृह्यं
स्मेत॒व्यम्। तेज॑सो धृ॒त्यै। स ध॑नुः प्रति॒ष्कभ्या॑तिष्ठत्। ता
उ॒प॒दीका॑ अब्रुवन्वरं॑ वृणामहे। अथ॑ व इ॒मं र॑न्धयाम। यत्र
क्व॑ च॒ खना॑म। तद॒पोऽभि॑तृणदा॒मेति॑। तस्मा॑दुप॒दीका॒ यत्र

क्व च खनन्ति। तदपोऽभितृन्दन्ति॥४॥

वारैवृतः॑ ह्यासाम्। तस्य ज्यामप्यादन्। तस्य धनुर्विप्रवमाणः॑ शिर उदवर्तयत्। तद्वावापृथिवी अनुप्रावर्तत। यत्प्रावर्तत। तत्प्रवर्ग्यस्य प्रवर्ग्यत्वम्। यद्धौ(४)इत्यपतत्। तद्धर्मस्य घर्मत्वम्। महतो वीर्यमपप्तदिति। तन्महावीरस्य महावीरत्वम्॥५॥

यदस्याः समभरन्। तत्सम्राज्ञः सम्राट्त्वम्। तः स्तुतं देवतास्त्रेधा व्यगृह्णत। अग्निः प्रातः सवनम्। इन्द्रो माध्यं दिनः सवनम्। विश्वेदेवास्तृतीयसवनम्। तेनापशीर्ष्णा यज्ञेन यजमानाः। नाशिषोऽवारुन्धत। न सुवर्गं लोकमभ्यजयन्। ते देवा अश्विनावब्रुवन्॥६॥

भिषजौ वै स्थः। इदं यज्ञस्य शिरः प्रतिधत्तमिति। तावब्रूतां वरं वृणावहे। ग्रह एव नावत्रापि गृह्यतामिति। ताभ्यामेतमाश्विनमगृह्णन्। तावेतद्यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्ताम्। यत्प्रवर्ग्यः। तेन सशीर्ष्णा यज्ञेन यजमानाः। अवाशिषोऽरुन्धत। अभि सुवर्गं लोकमजयन्। यत्प्रवर्ग्यं प्रवृणक्ति। यज्ञस्यैव तच्छिरः प्रतिदधाति। तेन सशीर्ष्णा यज्ञेन यजमानाः। अवाशिषो रुन्धे। अभि सुवर्गं लोकं जयति। तस्मादेष आश्विनप्रवया इव। यत्प्रवर्ग्यः॥७॥

उत्करो ह्येते तृन्दन्ति महावीरत्वमब्रुवन्नजयन्त्स च॥ [१]

सावित्रं जुहोति प्रसूत्यै। चतुर्गृहीतेन जुहोति। चतुष्पादः
पशवः। पशून्वावरुन्धे। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति।
छन्दांसि देवेभ्योऽपाक्रामन्। न वोऽभागानि हव्यं
वक्ष्याम इति। तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन्। पुरोनुवाक्यायै
याज्यायै॥८॥

देवतायै वषट्काराय। यच्चतुर्गृहीतं जुहोति। छन्दांस्येव
तत् प्रीणाति। तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्ति।
ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यं दीक्षितस्य गृहा(३)इ न
होतव्या(३)मिति। हविर्वै दीक्षितः। यज्जुह्यात्। हविष्कृतं
यजमानमग्नौ प्रदध्यात्। यन्न जुह्यात्॥९॥

यज्ञपरुरन्तरियात्। यजुरेव वदेत्। न हविष्कृतं यजमानमग्नौ
प्रदधाति। न यज्ञपरुरन्तरेति। गायत्री छन्दांस्यत्यमन्यत।
तस्यै वषट्कारोऽभ्यय्य शिरोऽच्छिनत्। तस्यै द्वेधा रसः
परापतत्। पृथिवीमर्धः प्राविशत्। पशूनर्धः। यः पृथिवीं
प्राविशत्॥१०॥

स खदिरौऽभवत्। यः पशून्। सोऽजाम्। यत्खादिर्यग्भिर्भ-
वति। छन्दसामेव रसेन यज्ञस्य शिरः सम्भरति। यदौदुम्बरी।
ऊर्वा उदुम्बरः। ऊर्जैव यज्ञस्य शिरः सम्भरति। यद्वैणवी।
तेजो वै वेणुः॥११॥

तेजसैव यज्ञस्य शिरः सम्भरति। यद्वैकङ्कती। भा

ए॒वाव॑रुन्धे। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्य॑भि॒माद॑त्ते
प्रसू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑म॒ध्वर्यु॑
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामि॑त्या॒ह य॒त्यै। वज्र॑ इ॒व वा ए॒षा।
यद॑भिः। अ॒भिर॑सि॒ नारि॑र॒सीत्या॑ह॒ शान्त्यै॑॥१२॥

अ॒ध्व॒र॒कृद्दे॒वेभ्य॑ इत्या॒ह। य॒ज्ञो वा अ॑ध्व॒रः। य॒ज्ञ॒कृद्दे॒वेभ्य॑
इति॑ वा॒वैतदा॑ह। उ॒त्तिष्ठ॑ ब्र॒ह्मण॑स्प॒त इत्या॑ह। ब्र॒ह्मणै॒व
य॒ज्ञस्य॑ शिरोऽ॒च्छैति॑। प्रै॒तु ब्र॒ह्मण॑स्प॒तिरि॑त्या॒ह। प्रेत्यै॒व
य॒ज्ञस्य॑ शिरोऽ॒च्छैति॑। प्र दे॒व्येतु॑ सू॒नृते॑त्या॒ह। य॒ज्ञो वै
सू॒नृता॑। अ॒च्छा वी॒रं न॑र्यं प॒ङ्क्तिरा॑ध॒समि॑त्या॒ह॥१३॥

पा॒ङ्क्तो हि य॒ज्ञः। दे॒वा य॒ज्ञं न॑यन्तु न॒ इत्या॑ह। दे॒वाने॒व य॒ज्ञनि॑यः
कुरु॑ते। दे॒वीं द्या॒वापृ॑थि॒वी अ॒नु मे म॑सा॒थामि॑त्या॒ह।
आ॒भ्यामे॒वानु॑मतो य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः स॑म्भ॒रति॑। ऋ॒द्ध्यास॑म॒द्य
म॒खस्य॑ शि॒र इत्या॑ह। य॒ज्ञो वै म॒खः। ऋ॒द्ध्यास॑म॒द्य य॒ज्ञस्य॑
शि॒र इति॑ वा॒वैतदा॑ह। म॒खाय॑ त्वा म॒खस्य॑ त्वा शी॒र्ष्णा
इत्या॑ह। नि॒र्दिश्यै॒वैन॑द्ध॒रति॑॥१४॥

त्रि॒रह॑रति। त्रयं इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॑ य॒ज्ञस्य॑
शि॒रः स॑म्भ॒रति॑। तू॒ष्णीं च॑तु॒र्थं ह॑रति। अ॒प॒रि॒मिता॑दे॒व
य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः स॑म्भ॒रति॑। मृ॒त्ख॒नाद॑ग्रे ह॒रति॑। तस्मा॑न्मृ॒त्ख॒नः
के॒रु॒ण्ये॒तरः। इ॒य॒त्यग्र॑ आसी॒रि॒त्याह॑। अ॒स्यामे॒वाछ॑म्ब॒द्धारं
य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः स॑म्भ॒रति॑। ऊ॒र्जं वा ए॒तं र॑सं पृथि॒व्या
उ॒प॒दी॒का उ॒द्दि॑हन्ति॥१५॥

यद्वल्मीकम्। यद्वल्मीकवपा सम्भारो भवति। ऊर्जमेव रसं
पृथिव्या अवरुन्धे। अथो श्रोत्रमेव। श्रोत्रं ह्येतत्पृथिव्याः।
यद्वल्मीकः। अबधिरो भवति। य एवं वेद। इन्द्रो वृत्राय
वज्रमुदयच्छत्। स यत्र यत्र पराक्रमत॥१६॥

तन्नाद्धियत। स पूतीकस्तम्बे पराक्रमत। सोऽद्धियत।
सोऽब्रवीत्। ऊतिं वै मे धा इति। तदृतीकानामृतीकत्वम्।
यदृतीका भवन्ति। यज्ञायैवोतिं दधति। अग्निजा असि
प्रजापते रेत इत्याह। य एव रसः पशून्प्राविशत्॥१७॥

तमेवावरुन्धे। पञ्चैते सम्भारा भवन्ति। पाङ्क्तो यज्ञः। यावानेव
यज्ञः। तस्य शिरः सम्भरति। यद्गाम्याणां पशूनां चर्मणा
सम्भरेत्। ग्राम्यान्पशूञ्छुचाऽर्पयेत्। कृष्णाजिनेन सम्भरति।
आरण्यानेव पशूञ्छुचार्पयति। तस्मात्समावत्पशूनां
प्रजायमानानाम्॥१८॥

आरण्याः पशवः कनीयाः सः। शुचा ह्यृताः। लोमतः
सम्भरति। अतो ह्यस्य मेध्यम्। परिगृह्या यन्ति।
रक्षसामपहत्यै। बहवो हरन्ति। अपंचितिमेवास्मिन्दधति।
उद्धते सिकतोपोमे परिश्रिते निदधति शान्त्यै। मदन्तीभिरुप
सृजति॥१९॥

तेज एवास्मिन्दधाति। मधु त्वा मधुला करोत्वित्याह।
ब्रह्मणैवास्मिन्तेजो दधाति। यद्गाम्याणां पात्राणां कपालैः

स॒सृ॒जेत्। ग्रा॒म्याणि॒ पात्रा॑णि शु॒चाऽर्प॑येत्। अ॒र्म॒क॒पा॒लैः
 स॒सृ॒जति॑। ए॒तानि॒ वा अ॑नु॒पजी॒वनी॒यानि॑। ता॒न्ये॒व
 शु॒चा॒र्पय॑ति। श॒र्करा॑भिः स॒सृ॒जति॒ धृत्यै॑। अथो॑ श॒न्त्वाय॑।
 अ॒ज॒लो॒मैः स॒सृ॒जति॑। ए॒षा वा अ॒ग्नेः प्रि॒या त॒नूः। यद॒जा।
 प्रि॒ययै॒वैनं॑ त॒नुवा॒ स॒सृ॒जति॑। अथो॑ तेज॑सा। कृ॒ष्णा॒जि॒नस्य॑
 लो॒म॒भिः स॒सृ॒जति॑। य॒ज्ञो वै कृ॑ष्णा॒जि॒नम्। य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञः
 स॒सृ॒जति॑॥ २०॥

याज्याये न जुहुयादविशद्वेणुः शान्त्यै पङ्क्तिराधसमित्याह हरति दिहन्ति पुराक्रमताविशत्
 प्रजायमानानां सृजति शन्त्वायाद्यौ च॥ [२]

परि॑श्रिते करोति। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सस्य॑ परि॑गृहीत्यै। न कु॒र्वन्न॒भि
 प्रा॑ण्यात्। यत्कु॒र्वन्न॒भि प्रा॑ण्यात्। प्रा॒णाञ्छु॑चा॒र्पयेत्। अ॒प॒हाय॑
 प्रा॑णिति। प्रा॒णानां॑ गोपी॒थाय॑। न प्र॑व॒र्ग्यं चादि॒त्यं चा॒न्तरे॑यात्।
 यद॑न्तरे॒यात्। दु॒श्च॒र्मा स्यात्॥ २१॥

तस्मान्नान्तराय्यम्। आ॒त्म॒नो गोपी॑थाय॑। वेणु॑ना करोति।
 तेजो॑ वै वेणुः। तेजः॑ प्र॒व॒र्ग्यः। तेज॑सै॒व तेजः॑ स॒म॒र्धय॑ति।
 म॒खस्य॑ शिरो॒ऽसीत्या॑ह। य॒ज्ञो वै म॒खः। तस्यै॒तच्छि॑रः।
 यत्प्र॑व॒र्ग्यः॥ २२॥

तस्मादेवमाह। य॒ज्ञस्य॑ प॒दे स्थ॑ इत्या॑ह। य॒ज्ञस्य॑ ह्ये॒ते
 प॒दे। अथो॑ प्रति॑ष्ठित्यै। गा॒य॒त्रेण॑ त्वा॒ छन्द॑सा करो॒मीत्या॑ह।
 छन्दो॑भिरे॒वैनं॑ करोति। त्र्यु॒द्धिं करोति॑। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः।

एषां लोकानामाप्त्यै। छन्दोभिः करोति॥२३॥

वीर्यं वै छन्दांसि। वीर्येणैवेनं करोति। यजुषा बिलं करोति व्यावृत्यै। इयं तं करोति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितम्। इयं तं करोति। यज्ञपुरुषा सम्मितम्। इयं तं करोति। एतावद्वै पुरुषे वीर्यम्। वीर्यसम्मितम्॥२४॥

अपरिमितं करोति। अपरिमितस्यावरुद्धौ। परिग्रीवं करोति धृत्यै। सूर्यस्य हरसा श्रायेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अश्वशकेन धूपयति। प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वाय। वृष्णो अश्वस्य निष्पदसीत्याह। असौ वा आदित्यो वृषाऽश्वः। तस्य छन्दांसि निष्पत्॥२५॥

छन्दोभिरेवेनं धूपयति। अर्चिषे त्वा शोचिषे त्वेत्याह। तेज एवास्मिन्दधाति। वारुणोऽभीद्धः। मैत्रियोपैति शान्त्यै। सिद्धौ त्वेत्याह। यथायजुरेवैतत्। देवस्त्वा सवितोद्वपत्वित्याह। सवितृप्रसूत एवेनं ब्रह्मणा देवताभिरुद्वपति। अपद्यमानः पृथिव्यामाशा दिश आपृणेत्याह॥२६॥

तस्मादग्निः सर्वा दिशोऽनु विभाति। उत्तिष्ठ बृहन्मवोर्ध्वस्तिष्ठ ध्रुवस्त्वमित्याह प्रतिष्ठित्यै। ईश्वरो वा एषोऽन्धो भवितोः। यः प्रवर्ग्यमन्वीक्षते। सूर्यस्य त्वा चक्षुषाऽन्वीक्ष इत्याह। चक्षुषो गोपीथाय। ऋजवे त्वा साधवे त्वा सुक्षित्यै त्वा भूत्यै त्वेत्याह। इयं वा ऋजुः। अन्तरिक्षं साधु। असौ

सु॒क्षि॒तिः॥ २७ ॥

दि॒शो भू॒तिः। इ॒मा॒ने॒वास्मै॑ लो॒का॒न्क॑ल्पयति। अथो॒
प्र॒ति॒ष्ठि॒त्यै। इ॒द॒म॒ह॒म॒मु॒मा॒मु॒ष्या॒य॒णं वि॒शा प॒शुभि॑र्ब्रह्मवर्च॒सेन॑
पर्यू॒हामी॒त्याह॑। वि॒शै॒वैनं॑ प॒शुभि॑र्ब्रह्मवर्च॒सेन॑ पर्यू॒हति॑। वि॒शेति॑
राज॒न्य॑स्य ब्रूयात्। वि॒शै॒वैनं॑ पर्यू॒हति॑। प॒शुभि॑रिति॒ वैश्य॑स्य।
प॒शुभि॑रे॒वैनं॑ पर्यू॒हति॑। अ॒सुर्य॑ पात्र॒मना॑च्छृ॒ण्णम्॥ २८ ॥

आच्छृ॒ण॒ति। दे॒व॒त्रा॒कः। अ॒ज॒क्षी॒रेणा॑ऽऽच्छृ॒ण॒ति। प॒र॒मं वा
ए॒तत्प॑र्यः। यद॒ज॒क्षी॒रम्। प॒र॒मे॒णै॒वैनं॑ प॒य॒साऽऽच्छृ॒ण॒ति।
यजु॑षा व्यावृ॒त्यै। छ॒न्दो॑भि॒राच्छृ॒ण॒ति। छ॒न्दो॑भि॒र्वा ए॒ष
क्रि॑यते। छ॒न्दो॑भि॒रे॒व छ॒न्दा॑ऽस्याच्छृ॒ण॒ति। छृ॒न्धि
वाच॑मि॒त्याह॑। वाच॑मे॒वाव॑रुन्धे। छृ॒न्ध्य॒र्ज॒मि॒त्याह॑।
ऊ॒र्ज॒मे॒वाव॑रुन्धे। छृ॒न्धि ह॒वि॒रि॒त्याह॑। ह॒वि॒रे॒वाकः॑।
दे॒वं पु॒र॒श्चर॑ स॒ध्यास॑न्त्वे॒त्याह॑। य॒था॒य॒जु॒रे॒वैत॑त्॥ २९ ॥

स्याद्यत्रावर्ग्यश्छन्दोभिः करोति वीर्यसम्मितं छन्दांसि निष्पत्पृणेत्याह सुक्षितिरनाच्छृण्वच्छन्दाऽस्या-
च्छृणन्त्यष्टौ च॥

[३]

ब्रह्म॒न्प्र॒च॑रिष्यामो॒ होत॑र्ध॒र्म॒म॒भिष्टु॑ही॒त्याह॑। ए॒ष वा ए॒तर्ह॑
बृ॒ह॒स्प॒तिः। यद्व॒ह्मा। तस्मा॑ ए॒व प्र॑ति॒प्रोच्य॑ प्र॒च॑रति।
आ॒त्म॒नोऽना॑त्यै। य॒माय॑ त्वा म॒खाय॑ त्वे॒त्याह॑। ए॒ता वा
ए॒तस्य॑ दे॒वताः॑। ताभि॑रे॒वैन॑ꣳ स॒म॒र्ध॑यति। म॒द॒न्तीभिः॑
प्रो॒क्ष॑ति। तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति॥ ३० ॥

अ॒भि॒पूर्व॑ प्रोक्ष॑ति। अ॒भि॒पूर्व॑मे॒वास्मि॒न्तेजो॑ दधाति। त्रिः
प्रोक्ष॑ति। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑। होता॒ऽन्वा॑ह।
रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अन॑वानम्। प्रा॒णाना॑ऽ सन्त॑त्यै। त्रि॒ष्टुभः॑
स॒तीर्गा॑य॒त्रीरि॒वान्वा॑ह॥ ३१॥

गा॒य॒त्रो हि॑ प्रा॒णः। प्रा॒णमे॒व यज॑माने दधाति। सन्त॑त॒मन्वा॑ह।
प्रा॒णाना॑म॒न्नाद्य॑स्य सन्त॑त्यै। अथो॑ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै।
यत्प॑रि॒मिता॑ अनु॒ब्रूयात्। प॑रि॒मित॒मवरु॑न्धीत। अ॒प॑रि॒मिता॑
अन्वा॑ह। अ॒प॑रि॒मित॒स्यावरु॑द्ध्यै। शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑॥ ३२॥

यत्प्र॑व॒र्ग्यः। ऊ॒र्ङ्म॒ञ्जः। यन्मौ॒ञ्जो वे॒दो भव॑ति। ऊ॒र्जे॒व
य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः स॑म॒र्धय॑ति। प्रा॒णा॒हुती॑र्जु॒होति॑। प्रा॒णाने॒व
यज॑माने दधाति। स॒प्त जु॑होति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता
म॒ध्वाऽन॒क्तित्या॑ह॥ ३३॥

तेज॑सै॒वैन॑मनक्ति। पृ॒थि॒वीं तप॑स॒स्त्राय॑स्वेति॒ हिर॑ण्य॒मुपा॑-
स्यति। अ॒स्या अन॑तिदाहाय। शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑।
यत्प्र॑व॒र्ग्यः। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। प्र॒ल॒वाना॑दी॒प्योपा॑स्यति।
दे॒वता॑स्वे॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः प्र॑ति॒दधा॑ति। अ॒प्र॑ति॒शीर्णा॑ग्रं भवति।
ए॒तद्व॑र्हि॒र्ह्येषः॑॥ ३४॥

अ॒र्चि॒रसि॑ शो॒चिर॒सीत्या॑ह। तेज॑ ए॒वास्मि॑न्ब्रह्मव॒र्चसं॑ द॒धाति॑।
स॑ऽसी॒दस्व॑ म॒हाऽ अ॒सीत्या॑ह। म॒हान् ह्येषः॑। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑

वदन्ति। एते वाव त ऋत्विजः। ये द॑र्शपूर्णमा॒सयोः॑। अथ॑
क॒था होता॑ यज॑मानायाऽऽशिषो॑ नाशा॑स्तु इति॑। पुरस्ता॑दाशीः
खलु॑ वा अ॒न्यो य॒ज्ञः। उ॒परि॑ष्ठादाशीर॒न्यः॥ ३५॥

अ॒नाधृ॑ष्या पुरस्ता॑दिति॒ यदे॑तानि॒ यजू॑ष्याह॑। शी॒रुष॑त ए॒व
य॒ज्ञस्य॑ यज॑मान आ॒शिषोऽव॑रुन्धे। आयुः॑ पुरस्ता॑दाह। प्र॒जां
दक्षि॑णतः। प्रा॒णं प॒श्चात्। श्रोत्र॑मुत्तर॒तः। विधृ॑तिमु॒परि॑ष्ठात्।
प्रा॒णाने॒वास्मै॑ स॒मीचो॑ दधाति। ई॒श्वरो॑ वा ए॒ष
दिशोऽनु॑न्मदितोः। यं दिशोऽनु॑ व्यास्था॒पय॑न्ति॥ ३६॥

मनो॑रश्वा॒सि भूरि॑पुत्रेती॒माम॑भि॒मृश॑ति। इ॒यं वै मनो॑रश्वा
भूरि॑पुत्रा। अ॒स्यामे॒व प्र॑ति॒तिष्ठ॑त्यनु॒न्मादा॑य। सू॒प॒सदो॑ मे
भूया॑ मा मां हि॒ःसीरि॑त्याहाहि॒ःसायै॑। चि॒तः स्थ॑ परि॒चितु॑
इत्या॑ह। अप॑चि॒तिमे॒वास्मि॑न्दधाति। शिरो॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑।
यत्प्र॑व॒र्ग्यः। अ॒सौ खलु॑ वा आ॑दि॒त्यः प्र॑व॒र्ग्यः। तस्य॑ म॒रुतो॑
र॒श्मयः॑॥ ३७॥

स्वाहा॑ म॒रुद्भिः॑ परि॑श्रय॒स्वेत्या॑ह। अ॒मुमे॒वाऽऽदि॑त्यः
र॒श्मिभिः॑ पर्यू॑हति। तस्मा॑द॒सावा॑दि॒त्योऽमु॑ष्मि॒ल्लोके॑ र॒श्मिभिः॑
पर्यू॑ढः। तस्मा॑द्राजा॑ वि॒शा पर्यू॑ढः। तस्मा॑द्भ्राम॒णीः संजा॑तैः
पर्यू॑ढः। अ॒ग्नेः सृष्ट॑स्य॒ यतः॑। वि॒कङ्क॑तं भा आ॑र्च्छ॒त्।
यद्वै॑कङ्क॒ताः परि॒धयो॑ भव॑न्ति। भा ए॒वाव॑रुन्धे। द्वाद॑श
भव॑न्ति॥ ३८॥

द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवावरुन्धे। अस्ति
त्रयोदशो मास इत्याहुः। यत्रत्रयोदशः परिधिर्भवति।
तेनैव त्रयोदशं मासमवरुन्धे। अन्तरिक्षस्यान्तर्धिरसीत्याहुः
व्यावृत्त्यै। दिवं तपसस्त्रायस्वेत्युपरिष्ठाद्धिरण्यमधि निदधाति।
अमुष्या अनन्तिदाहाय। अथो अभ्यामेवैनमुभयतः
परिगृह्णाति। अर्हन् बिभर्षि सायंकानि धन्वेत्याहुः॥३९॥

स्तौत्येवैनमेतत्। गायत्रमसि त्रैष्टुभमसि जागतमसीति
धुवित्राण्यादत्ते। छन्दोभिरेवैनान्यादत्ते। मधु मध्विति धूनोति।
प्राणो वै मधु। प्राणमेव यजमाने दधाति। त्रिः परियन्ति।
त्रिवृद्धि प्राणः। त्रिः परियन्ति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥४०॥

अथो रक्षसामपहत्यै। त्रिः पुनः परियन्ति। षट्त्सम्पद्यन्ते।
षड्वा ऋतवः। ऋतुष्वेव प्रतितिष्ठन्ति। यो वै घर्मस्य प्रियां
तनुवमाक्रामति। दुश्चर्मा वै स भवति। एष ह वा अस्य प्रियां
तनुवमाक्रामति। यत्रिः परीत्य चतुर्थं पर्येति। एतां ह वा
अस्योग्रदेवो राजनिराचक्राम॥४१॥

ततो वै स दुश्चर्माऽभवत्। तस्मात्रिः परीत्य न चतुर्थं
परीयात्। आत्मनो गोपीथाय। प्राणा वै धुवित्राणि।
अव्यतिषङ्गं धून्वन्ति। प्राणानामव्यतिषङ्गाय कृत्यै। विनिषद्य
धून्वन्ति। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठन्ति। ऊर्ध्वं धून्वन्ति। सुवर्गस्य
लोकस्य समष्ट्यै। सर्वतो धून्वन्ति। तस्मादयं सर्वतः
पवते॥४२॥

दधातीवान्वाह यज्ञस्याहेष उपरिष्ठादाशीरन्यो व्यास्थापर्यन्ति रश्मयो भवन्ति धन्वेत्याह यज्ञश्रंक्रम
समष्टौ द्वे च॥

[४]

अग्नि॑ष्वा वसु॑भिः पुरस्ता॑द्रोचयतु गाय॑त्रेण छन्द॑सेत्याह।
अग्नि॑रे॒वैनं॑ वसु॑भिः पुरस्ता॑द्रोचयति गाय॑त्रेण छन्द॑सा। स
मा रुचि॑तो रोच॑येत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। इन्द्र॑स्त्वा
रु॒द्रेर्दक्षि॑णतो रोचयतु त्रैष्टु॑भेन छन्द॑सेत्याह। इन्द्र॑ ए॒वैनं॑
रु॒द्रेर्दक्षि॑णतो रोचयति त्रैष्टु॑भेन छन्द॑सा। स मा रुचि॑तो
रोच॑येत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। वरु॑णस्त्वाऽऽदि॒त्यैः
प॒श्चाद्रो॑चयतु जाग॑तेन छन्द॑सेत्याह। वरु॑ण ए॒वैनमा॑दि॒त्यैः
प॒श्चाद्रो॑चयति जाग॑तेन छन्द॑सा॥४३॥

स मा रुचि॑तो रोच॑येत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते।
द्यु॒ता॒नस्त्वा॑ मा॒रुतो॑ म॒रुद्वि॑रुत्तरतो रोचय॑त्वानुष्टु॑भेन
छन्द॑सेत्याह। द्यु॒ता॒न ए॒वैनं॑ मा॒रुतो॑ म॒रुद्वि॑रुत्तरतो
रोचय॑त्वानुष्टु॑भेन छन्द॑सा। स मा रुचि॑तो रोच॑येत्याह।
आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। बृह॑स्पति॑स्त्वा वि॒श्वेर्दे॒वैरु॑परि॒ष्ठा-
द्रोचयतु पाङ्के॑न छन्द॑सेत्याह। बृह॑स्पति॑रे॒वैनं॑ वि॒श्वेर्दे॒वै-
रु॑परि॒ष्ठो॒द्रोचय॑ति पाङ्के॑न छन्द॑सा। स मा रुचि॑तो रोच॑येत्याह।
आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते॥४४॥

रोचि॑तस्त्वं दे॒व घ॑र्म दे॒वेष्व॑सीत्याह। रोचि॑तो ह्येष दे॒वेषु॑।
रोचि॑षी॒याहं म॑नु॒ष्यैष्वि॑त्याह। रोच॑त ए॒वैष म॑नु॒ष्येषु॑। सम्रा॑ङ्गम
रुचि॑तस्त्वं दे॒वेष्वायु॑ष्माऽस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॑स्यसीत्याह।

रुचि॒तो ह्येष॑ दे॒वेष्वायु॑ष्माऽस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी। रुचि॒तोऽहं॑
 म॒नुष्ये॑ष्वायु॑ष्माऽस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी भू॒यास॑मित्या॒ह।
 रुचि॒त ए॒वैष॑ म॒नुष्ये॑ष्वायु॑ष्माऽस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी भ॑वति।
 रु॒गसि॑ रुचं॒ मयि॑ धेहि॒ मयि॑ रुगित्या॒ह। आ॒शिषं॑मे॒वैता॑मा
 शा॑स्ते। तं यदे॒तैर्यजु॑र्भि॒ररो॑चयित्वा। रुचि॒तो घ॑र्म इति॑
 प्रब्रू॒यात्। अ॒रोचु॑कोऽध्व॒र्युः स्यात्। अ॒रोचु॑को यज॑मानः।
 अथ॑ यदे॒नमे॒तैर्यजु॑र्भी रोचयित्वा। रुचि॒तो घ॑र्म इति॑ प्राह॑।
 रोचु॑कोऽध्व॒र्युर्भव॑ति। रोचु॑को यज॑मानः॥४५॥

पश्चाद्रौचयति जागतेन छन्दसा पाङ्केन छन्दसा स मां रुचितो रोचयेत्याहाशिषमेवैतामाशास्ते
 शास्तेऽष्टौ च॥

[५]

शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यत्प्र॑व॒र्ग्यः। ग्री॒वा उ॑प॒सदः॑।
 पु॒रस्ता॑दुप॒सदा॑ प्रव॒र्ग्यं प्र॑वृ॒णक्ति॑। ग्री॒वास्वे॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः
 प्र॑ति॒दधा॑ति। त्रिः प्र॑वृ॒णक्ति॑। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व
 लो॒केभ्यो॑ य॒ज्ञस्य॑ शि॒रोऽव॑रुन्धे। षट्थ॑सम्प॑द्यन्ते। षड्वा
 ऋ॒तवः॑॥४६॥

ऋ॒तुभ्य॑ ए॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रोऽव॑रुन्धे। द्वाद॑श॒कृत्वः॑ प्र॑वृ॒णक्ति॑।
 द्वाद॑श॒ मासाः॑ संव॒त्सरः॑। संव॒त्सरा॑दे॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रोऽव॑रुन्धे।
 चतु॑र्विंश॒तिः सम्प॑द्यन्ते। चतु॑र्विंश॒तिर॑र्ध॒मासाः॑।
 अ॒र्धमा॑सेभ्य॑ ए॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रोऽव॑रुन्धे। अथो॒ खलु॑।
 स॒कृदे॒व प्र॑वृ॒ज्यः। ए॒कं हि॑ शि॒रः॥४७॥

अ॒ग्नि॒ष्टोमे॑ प्र॑वृ॒णक्ति॑। ए॒तावा॑न् वै य॒ज्ञः। या॒वा॑न॒ग्नि॒ष्टोमः॑।

यावानेव यज्ञः। तस्य शिरः प्रतिदधाति। नोक्थ्ये^१ प्रवृ^२ज्यात्।
प्रजा वै पशव उक्थानि। यदुक्थ्ये^१ प्रवृ^२ज्यात्। प्रजां पशूनस्य
निर्दहेत्। विश्वजिति सर्वपृष्ठे प्रवृणक्ति॥४८॥

पृष्ठानि वा अच्युतं च्यावयन्ति। पृष्ठैरेवास्मा अच्युतं
च्यावयित्वाऽवरुन्धे। अपश्यं गोपामित्याह। प्राणो वै गोपाः।
प्राणमेव प्रजासु वियातयति। अपश्यं गोपामित्याह। असौ
वा आदित्यो गोपाः। स हीमाः प्रजा गोपायति। तमेव
प्रजानां गोसारं कुरुते। अनिपद्यमानमित्याह॥४९॥

न ह्येष निपद्यते। आ च परां च पृथिभिश्चरन्तमित्याह।
आ च ह्येष परां च पृथिभिश्चरति। स सध्रीचीः स
विषूचीर्वसान इत्याह। सध्रीचीश्च ह्येष विषूचीश्च वसानः
प्रजा अभि विपश्यति। आवरीवर्ति भुवनेष्वन्तरित्याह। आ
ह्येष वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः। अत्र प्रावीर्मधु माध्वीभ्यां मधु
माधूचीभ्यामित्याह। वासन्तिकावेवास्मा ऋतू कल्पयति।
समग्निरग्निना गतेत्याह॥५०॥

ग्रेष्मावेवास्मा ऋतू कल्पयति। समग्निरग्निना गतेत्याह।
अग्निर्ह्यैषोऽग्निना सङ्गच्छते। स्वाहा समग्निस्तपसा
गतेत्याह। पूर्वमेवोदितम्। उत्तरेणाभिगृणाति। धर्ता दिवो
विभासि रजसः पृथिव्या इत्याह। शारदावेवास्मा ऋतू
कल्पयति॥५१॥

दिवि देवेषु होत्रां यच्छेत्त्याह। होत्राभिरेवेमाँल्लोकान्थ्सन्द-
धाति। विश्वासां भुवां पतु इत्याह। हैमन्तिकावेवास्मा
ऋतू कल्पयति। देवश्रूस्त्वं देव घर्म देवान्पाहीत्याह।
शैशिरावेवास्मां ऋतू कल्पयति। तपोजां वाचमस्मे नियच्छ
देवायुवमित्याह। या वै मेध्या वाक्। सा तपोजाः।
तामेवावरुन्धे॥५२॥

गर्भो देवानामित्याह। गर्भो ह्येष देवानाम्। पिता
मतीनामित्याह। प्रजा वै मृतयः। तासामेष एव पिता।
यत्प्रवर्ग्यः। तस्मादेवमाह। पतिः प्रजानामित्याह। पतिर्ह्येष
प्रजानाम्। मतिः कवीनामित्याह॥५३॥

मतिर्ह्येष कवीनाम्। सं देवो देवेन सवित्रा यतिष्ठ सः
सूर्येणारुक्तेत्याह। अमुं चैवाऽऽदित्यं प्रवर्ग्यं च सःशास्ति।
आयुर्दास्त्वमस्मभ्यं घर्म वर्चोदा असीत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते। पिता नोऽसि पिता नो बोधेत्याह। बोधयत्येवैनम्।
न वै तेऽवकाशा भवन्ति। पत्न्यै दशमः। नव वै पुरुषे
प्राणाः॥५४॥

नाभिर्दशमी। प्राणानेव यजमाने दधाति। अथो दशाक्षरा
विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। यज्ञस्य
शिरोऽच्छिद्यत। तद्देवा होत्राभिः प्रत्यदधुः। ऋत्विजोऽवैक्षन्ते।
एता वै होत्राः। होत्राभिरेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति॥५५॥

रुचि॒तमवे॑क्षन्ते। रुचि॒ताद्वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत।
 प्र॒जाना॑ꣳ सृष्ट्यै॑। रुचि॒तमवे॑क्षन्ते। रुचि॒ताद्वै पु॒र्जन्यो॑
 वर्ष॑ति। वर्षु॑कः पु॒र्जन्यो॑ भवति। सं प्र॒जा ए॑धन्ते।
 रुचि॒तमवे॑क्षन्ते। रुचि॒तं वै ब्र॑ह्मवर्च॒सम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सिनो॑
 भव॑न्ति॥५६॥

अ॒धी॒यन्तोऽवे॑क्षन्ते। सर्व॒मायु॑र्यन्ति। न प॒त्यवे॑क्षेत।
 यत्प॒त्यवे॑क्षेत। प्र॒जाये॑त। प्र॒जां त्व॑स्यै निर्द॑हेत्। यन्नावे॑क्षेत।
 न प्र॒जाये॑त। नास्यै॑ प्र॒जां निर्द॑हेत्। ति॒रस्कृ॑त्य॒ यजु॑र्वाचयति।
 प्र॒जाये॑ते। नास्यै॑ प्र॒जां निर्द॑हति। त्वष्टी॑मती ते सपे॒येत्या॑ह।
 सपा॒द्धि प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते॥५७॥

ऋतवो हि शिरः सर्वपृष्ठे प्रवृणुक्त्यनिपद्यमानमित्याह गतेत्याह शारदावेवास्मां ऋतू कल्पयति
 रुन्धे कवीनामित्याह प्राणाः प्रतिदधाति भवन्ति वाचयति चत्वारि च॥—————[६]

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इति॑ रश॒नामाद॑त्ते प्रसू॒त्यै।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॑ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यु
 आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामित्या॑ह॒ यत्यै॑। आद॑देऽदि॒त्यै
 रा॒स्नाऽसी॑त्या॑ह॒ यजु॑ष्कृत्यै। इड॒ एह्यदि॑त॒ एहि॑
 सर॑स्व॒त्येही॑त्या॑ह। ए॒तानि॑ वा अ॒स्यै दे॒वना॑मानि॑।
 दे॒वना॑मैरे॒वैना॑माह्व॑यति। असा॒वेह्य॑सा॒वेह्य॑सा॒वेही॑त्या॑ह।
 ए॒तानि॑ वा अ॒स्यै मनु॑ष्यना॒मानि॑॥५८॥

मनु॒ष्यना॑मैरे॒वैना॑माह्व॑यति। षट्थ॑सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः।
 ऋतुभि॑रे॒वैना॑माह्व॑यति। अदि॒त्या उ॒ष्णीष॑म॒सीत्या॑ह।

यथायजुरेवैतत्। वायुरस्यैड इत्याह। वायुदेवत्यो वै वथ्सः।
पूषा त्वोपावसृजत्वित्याह। पौष्णा वै देवतया पशवः॥५९॥

स्वयैवैनं देवतयोपावसृजति। अश्विभ्यां प्रदापयेत्याह।
अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति।
यस्ते स्तनः शशय इत्याह। स्तौत्येवैनाम्। उस्त्रं घर्मं
शिःषोस्त्रं घर्मं पाहि घर्मायं शिःषेत्याह। यथा ब्रूयादमुष्मै
देहीति। तादृगेव तत्। बृहस्पतिस्त्वोपं सीदत्वित्याह॥६०॥

ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनामुपसीदति। दानवः स्थ
पेरव इत्याह। मेध्यानेवैनान्करोति। विष्वग्वृतो लोहितेनेत्याह
व्यावृत्त्यै। अश्विभ्यां पिन्वस्व सरस्वत्यै पिन्वस्व पूष्णे
पिन्वस्व बृहस्पतये पिन्वस्वेत्याह। एताभ्यो ह्येषा देवताभ्यः
पिन्वते। इन्द्राय पिन्वस्वेन्द्राय पिन्वस्वेत्याह। इन्द्रमेव
भागधेयेन समर्धयति। द्विरिन्द्रायेत्याह॥६१॥

तस्मादिन्द्रो देवतानां भूयिष्ठभाक्तमः। गायत्रोऽसि त्रैष्टुभोऽसि
जागतमसीति शफोपयमानादत्ते। छन्दोभिरेवैनानादत्ते।
सहोर्जो भागेनोपमेहीत्याह। ऊर्ज एवैनं भागमकः।
अश्विनौ वा एतद्यज्ञस्य शिरः प्रतिदधतावब्रूताम्।
आवाभ्यामेव पूर्वाभ्यां वषट्क्रियाता इति। इन्द्राश्विना मधुनः
सारघस्येत्याह। अश्विभ्यामेव पूर्वाभ्यां वषट्करोति। अथो
अश्विनावेव भागधेयेन समर्धयति॥६२॥

घ॒र्मं पा॑त वसवो॒ यज॑ता॒ वडि॑त्या॒ह। वसू॑ने॒व भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्धयति। यद्व॑ष॒ङ्कुर्या॑त्। या॒तया॑मा॒ऽस्य वष॑ङ्का॒रः स्या॑त्। यन्न
व॑ष॒ङ्कुर्या॑त्। रक्षा॑ँ॒सि य॒ज्ञः ह॑न्युः। वडि॑त्या॒ह। प॒रोक्ष॑मे॒व
व॑ष॒ङ्करो॑ति। नास्य॑ या॒तया॑मा वष॒ङ्का॒रो भव॑ति। न य॒ज्ञः
रक्षा॑ँ॒सि घ्न॑न्ति॥६३॥

स्वाहा॑ त्वा॒ सूर्य॑स्य र॒श्मये॑ वृ॒ष्टि॒वन॑ये जुहोमीत्या॒ह। यो वा
अ॑स्य॒ पुण्यो॑ र॒श्मिः। स वृ॑ष्टि॒वनिः॑। तस्मा॑ ए॒वैनं॑ जुहोति।
मधु॑ ह॒विर॒सीत्या॑ह। स्व॒दय॑त्ये॒वैनम्। सूर्य॑स्य॒ तप॑स्त॒पेत्या॑ह।
य॒था॒य॒जुरे॑वैतत्। द्यावा॑पृ॒थिवी॒भ्यां त्वा॒ परि॑गृह्णा॒मीत्या॑ह।
द्यावा॑पृ॒थिवी॒भ्यामे॒वैनं॑ परि॑गृह्णाति॥६४॥

अ॒न्तरि॑क्षेण॒ त्वोप॑यच्छामीत्या॒ह। अ॒न्तरि॑क्षेणै॒वैनमु॑पयच्छति।
न वा ए॒तं म॑नु॒ष्यो भ॑र्तुम॒रह॑ति। दे॒वानां॑ त्वा पि॒तृणा॑मनु॒मतो॒
भ॑र्तु॑ँ॒ शके॑य॒मित्या॑ह। दे॒वैरे॒वैनं॑ पि॒तृभि॑रनु॒मत आ॑दत्ते। वि
वा ए॒नमे॑त॒दर्ध॑यन्ति। यत्प॒श्चात्प्र॑वृ॒ज्यं पु॒रो जुह॑ति। तेजो॑ऽसि
तेजो॑ऽनु॒ प्रेही॑त्या॒ह। तेजं॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। दि॒विस्पृ॑ङ्गा
मां हि॑ँ॒सीर॑न्तरि॒क्षस्पृ॑ङ्गा मां हि॑ँ॒सीः पृ॒थिवि॑स्पृङ्गा मां
हि॑ँ॒सीरि॑त्या॒हाहि॑ँ॒सायै॑॥६५॥

सुव॑र॒सि सुव॑र्मे यच्छ॒ दिवं॑ यच्छ॒ दि॒वो मां पा॑हीत्या॒ह।
आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते। शिरो॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यत्प्र॑व॒र्ग्यः।
आ॒त्मा वा॒युः। उ॒द्यत्य॑ वातना॒मान्या॑ह। आ॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑

शिरः॑ प्रति॑दधाति। अन॑वानम्। प्रा॒णाना॑ꣳ सन्त॑त्यै।
पञ्चा॑ह॥६६॥

पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञः। यावा॑ने॒व य॒ज्ञः। तस्य॑ शिरः॑ प्रति॑दधाति। अ॒ग्नये॑
त्वा वसु॑मते॒ स्वाहे॑त्याह। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽग्नि॑र्वसु॑मान्।
तस्मा॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। सोमा॑य॒ त्वा रु॒द्रव॑ते॒ स्वाहे॑त्याह।
च॒न्द्रमा॒ वै सोमो॑ रु॒द्रवान्। तस्मा॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। वरु॑णाय
त्वाऽऽदि॒त्यव॑ते॒ स्वाहे॑त्याह॥६७॥

अ॒प्सु वै वरु॑ण आ॒दि॒त्यवान्। तस्मा॑ ए॒वैनं॑ जुहोति।
बृह॒स्पत॑ये॒ त्वा वि॒श्वदे॑व्यावते॒ स्वाहे॑त्याह। ब्रह्म॒ वै
दे॒वानां॑ बृह॒स्पतिः॑। ब्रह्म॑णै॒वैनं॑ जुहोति। स॒वित्रे॑ त्व॒र्भुम॑ते
वि॒भुम॑ते॒ प्रभु॑मते॒ वाज॑वते॒ स्वाहे॑त्याह। स॒व॒त्स॒रो वै
स॒वित॑र्भु॒मान् वि॒भुमा॑न्प्र॒भुमान् वाज॑वान्। तस्मा॑ ए॒वैनं॑
जुहोति। य॒माय॒ त्वाऽङ्गि॑रस्वते॒ पितृ॑मते॒ स्वाहे॑त्याह। प्रा॒णो
वै य॒मोऽङ्गि॑रस्वान्पितृ॑मान्॥६८॥

तस्मा॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। ए॒ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो जुहोति।
दश॒ सम्प॑द्यन्ते। दशा॑क्षरा वि॒राट्। अन्नं॑ वि॒राट्।
वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मव॑रुन्धे। रौहि॑णाभ्यां॒ वै दे॒वाः सु॑व॒र्गं
लो॒कमा॑यन्। तद्रौ॑हि॒ण्यो रौहि॑ण॒त्वम्। यद्रौ॑हि॒णौ भव॑तः।
रौहि॑णाभ्यामे॒व तद्य॑ज॒मानः॑ सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति। अ॒ह॒र्ज्योतिः॑
के॒तुना॑ जुषताꣳ सु॒ज्योति॑र्ज्योति॑षाꣳ स्वाहा॒ रात्रि॑र्ज्योतिः॑

केतुना जुषता॑ सुज्योतिर्ज्योतिषा॑ऽ स्वाहेत्याह। आदित्य-
मेव तदमुष्मिल्लोकेऽह्ना परस्ताद्वाधार। रात्रिया अवस्तात्।
तस्मादसावादित्योऽमुष्मिल्लोकेऽहोरात्राभ्यां धृतः॥६९॥

मनुष्यनामानि पशवंः सीदत्वित्याहेन्द्रायेत्याहार्धयति घ्नन्ति गृह्णात्यहिंसायै पञ्चाऽहादित्यवन्ते
स्वाहेत्याह पितृमानेति चत्वारि च॥ [७]

विश्वा आशा दक्षिणसदित्याह। विश्वानेव देवान्प्रीणाति।
अथो दुरिष्ट्या एवैनं पाति। विश्वा देवानयाडिहेत्याह।
विश्वानेव देवान्भागधेयेन समर्धयति। स्वाहाकृतस्य घर्मस्य
मधोः पिबतमश्विनेत्याह। अश्विनावेव भागधेयेन समर्धयति।
स्वाहाऽग्नये यज्ञियाय शं यजुर्भिरित्याह। अभ्येवैनं धारयति।
अथो हविरेवाकः॥७०॥

अश्विना घर्मं पात॑ हार्दिवानमहर्दिवाभिरूतिभिरित्याह।
अश्विनावेव भागधेयेन समर्धयति। अनु वां द्यावापृथिवी
मंसातामित्याहानुमत्यै। स्वाहेन्द्राय स्वाहेन्द्रावडित्याह।
इन्द्राय हि पुरो हूयते। आश्राव्याह घर्मस्य यजेति।
वषट्कृते जुहोति। रक्षसामपहत्यै। अनुयजति स्वगाकृत्यै।
घर्ममपातमश्विनेत्याह॥७१॥

पूर्वमेवोदितम्। उत्तरेणाभिगृणाति। अनु वां द्यावापृथिवी
अमंसातामित्याहानुमत्यै। तं प्राव्य यथावण्णमो दिवे
नमः पृथिव्या इत्याह। यथायजुरेवैतत्। दिविधा इमं यज्ञं

यज्ञमिमं दिविधा इत्याह। सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति। दिवं गच्छान्तरिक्षं गच्छ पृथिवीं गच्छेत्याह। एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठापयति। पञ्चं प्रदिशो गच्छेत्याह॥७२॥

दिक्ष्वेवैनं प्रतिष्ठापयति। देवान्धर्मपान्गच्छ पितृन्धर्मपान्गच्छेत्याह। उभयेष्वेवैनं प्रतिष्ठापयति। यत्पिन्वते। वर्षुकः पर्जन्यो भवति। तस्मात्पिन्वमानः पुण्यः। यत्प्राङ्पिन्वते। तद्देवानाम्। यदक्षिणा। तत्पितृणाम्॥७३॥

यत्प्रत्यक्। तन्मनुष्याणाम्। यदुदङ्। तद्रुद्राणाम्। प्राश्चमुदञ्चं पिन्वयति। देवत्राकः। अथो खलु। सर्वा अनु दिशः पिन्वयति। सर्वा दिशः समेधन्ते। अन्तःपरिधिं पिन्वयति॥७४॥

तेजसोऽस्कन्दाय। इषे पीपिह्यूर्जे पीपिहीत्याह। इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। यजमानाय पीपिहीत्याह। यजमानायैवैतामाशिषमाशास्ते। मह्यं ज्यैष्ठ्याय पीपिहीत्याह। आत्मन एवैतामाशिषमाशास्ते। त्विष्यै त्वा द्युम्नाय त्वेन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वेत्याह। यथायजुरेवैतत्। धर्मासि सुधर्मा मे न्यस्मे ब्रह्माणि धारयेत्याह॥७५॥

ब्रह्मन्नेवैनं प्रतिष्ठापयति। नेत्वा वातः स्कन्दयादिति यद्यभिचरेत्। अमुष्य त्वा प्राणे सादयाम्यमुना सह निरर्थं गच्छेति ब्रूयाद्यं द्विष्यात्। यमेव द्वेष्टि। तेनैव सह निरर्थं

गमयति। पूष्णे शरसे स्वाहेत्याह। या एव देवता हुतभागाः।
ताभ्यं एवैनं जुहोति। ग्रावभ्यः स्वाहेत्याह। या एवान्तरिक्षे
वाचः॥७६॥

ताभ्यं एवैनं जुहोति। प्रतिरेभ्यः स्वाहेत्याह। प्राणा वै
देवाः प्रतिराः। तेभ्यं एवैनं जुहोति। द्यावापृथिवीभ्यां
स्वाहेत्याह। द्यावापृथिवीभ्यामेवैनं जुहोति। पितृभ्यो
घर्मपेभ्यः स्वाहेत्याह। ये वै यज्वानः। ते पितरो घर्मपाः।
तेभ्यं एवैनं जुहोति॥७७॥

रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहेत्याह। रुद्रमेव भागधेयेन समर्धयति।
सर्वतः समनक्ति। सर्वत एव रुद्रं निरवदयते। उदंश्च
निरस्यति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव दिशि रुद्रं
निरवदयते। अप उपस्पृशति मेध्यत्वाय। नान्वीक्षेत।
यदन्वीक्षेत॥७८॥

चक्षुरस्य प्रमायुकं स्यात्। तस्मान्नान्वीक्ष्यः। अपीपरो
माऽहो रात्रियै मा पाह्येषा तै अग्ने समित्तया समिध्यस्वायुर्मे
दा वर्चसा माऽऽञ्जीरित्याह। आयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति।
अपीपरो मा रात्रिया अहो मा पाह्येषा तै अग्ने
समित्तया समिध्यस्वाऽऽयुर्मे दा वर्चसा माऽऽञ्जीरित्याह।
आयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः
स्वाहा सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेत्याह।

यथायजुरेवैतत्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्रा(३)न्न
होतव्या(३)मिति॥७९॥

यद्यजुषा जुहुयात्। अयथापूर्वमाहुती जुहुयात्। यन्न
जुहुयात्। अग्निः पराभवेत्। भूः स्वाहेत्येव होतव्यम्।
यथापूर्वमाहुती जुहोति। नाग्निः पराभवति। हुतः हविर्मधुं
हविरित्याह। स्वदयत्येवैनम्। इन्द्रतमेऽग्नावित्याह॥८०॥

प्राणो वा इन्द्रतमोऽग्निः। प्राण एवैनमिन्द्रतमेऽग्नौ जुहोति।
पिता नोऽसि मा मां हिंसीरित्याहाहिंसायै। अश्यामं
ते देव घर्मं मधुमतो वाजं वतः पितुमतु इत्याह।
आशिषमेवैतामा शांस्ते। स्वधाविनोऽशीमहिं त्वा मा मां
हिंसीरित्याहाहिंसायै। तेजसा वा एते व्यृध्यन्ते। ये
प्रवर्ग्येण चरन्ति। प्राश्नन्ति। तेज एवात्मन्दधते॥८१॥

संवत्सरं न मांसमश्नीयात्। न रामामुपेयात्। न मृन्मयेन
पिबेत्। नास्य राम उच्छिष्टं पिबेत्। तेज एव तत्संश्रयति।
देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवा विजयमुपयन्तः। विभ्राजिं
सौर्यं ब्रह्मसन्त्यदधत। यत्किं च दिवाकीर्त्यम्। तदेतेनैव
व्रतेनांगोपायत्। तस्मादेतद्व्रतं चार्यम्। तेजसो गोपीथाय।
तस्मादेतानि यजूंषि विभ्राजः सौर्यस्येत्याहुः। स्वाहा त्वा
सूर्यस्य रश्मिभ्य इति प्रातः ससादयति। स्वाहा त्वा
नक्षत्रेभ्य इति सायम्। एता वा एतस्य देवताः। ताभिरेवैनं

समर्धयति॥८२॥

अ॒क॒र्षि॒ने॒त्या॒ह॒ प्र॒दि॒शो॑ ग॒च्छे॒त्या॒ह॒ पि॒तॄ॒णाम॑न्तःप॒रि॒धि॒ पि॑न्वयति धा॒र॒ये॒त्या॒ह॒ वा॒चो॑ घ॒र्म॒पा॒स्तेभ्य॑
ए॒वेन॑ जु॒होत्य॑न्वी॒क्षेत॑ हो॒त॒व्या॒(३)मि॒त्य॒ग्रा॒वि॒त्या॒ह॒ द॒धते॑ऽगोपाय॒ध॒म॒स॒ च॑॥—————[८]

घ॒र्म॒ या॒ ते॑ दि॒वि शु॒गि॒तिं॑ ति॒स्त्र आ॒हु॒ती॒र्जु॒होति॑।
छ॒न्दो॑भिरे॒वा॒स्यै॒भ्यो॒ लो॒केभ्यः॑ शु॒च॒म॒वं॑ यज॒ते। इ॒य॒त्य॒ग्रे
जु॒होति॑। अ॒थे॒य॒त्य॒थे॒य॒ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒नु॒ नो॒ऽद्या॒नु॒-
म॒तिरि॒त्या॒हा॒नु॒म॒त्यै। दि॒व॒स्त्वा॑ प॒र॒स्पा॒या॒ इ॒त्या॒ह॒। दि॒व
ए॒वेमाँ॑लो॒का॒न्दा॑धार। ब्र॒ह्म॑ण॒स्त्वा॒ प॒र॒स्पा॒या॒ इ॒त्या॒ह॑॥८३॥

ए॒ष्वे॒व लो॒केषु॑ प्र॒जा दा॑धार। प्रा॒ण॒स्य॑ त्वा प॒र॒स्पा॒या॒
इ॒त्या॒ह॒। प्र॒जा॒स्वे॒व प्रा॒णा॒न्दा॑धार। शि॒रो वा॑ ए॒तद्य॑ज्ञ॒स्य॑।
यत्प्र॑व॒र्ग्यः॑। अ॒सौ ख॒लु वा॑ आ॒दि॒त्यः॑ प्र॑व॒र्ग्यः॑। तं यद्दक्षि॑णा
प्र॒त्यश्च॑मु॒द॒श्चमु॒द्वास॑येत्। जि॒ह्वं य॑ज्ञ॒स्य॑ शि॒रो ह॑रेत्।
प्राश्च॑मु॒द्वास॑यति। पु॒र॒स्ता॑दे॒व य॑ज्ञ॒स्य॑ शि॒रः॑ प्र॒ति॑दधाति॥८४॥

प्राश्च॑मु॒द्वास॑यति। तस्मा॑द॒सा॒वा॑दि॒त्यः॑ पु॒र॒स्ता॑दु॒दैति॑।
श॒फो॒प॒य॒मा॒न्ध॒वि॒त्रा॑णि॒ धृ॒ष्टी॒ इ॒त्य॒न्व॒व॒ह॑रन्ति। सा॒त्मा॑न॒मे॒वैन॒॑ः
स॒त॒नुं॑ करोति। सा॒त्मा॒ऽमु॒ष्मिँ॑लो॒के भ॑वति। य ए॒वं वे॑द।
औ॒दु॒म्ब॒रा॒णि भ॑वन्ति। ऊ॒र्वा उ॑दु॒म्बरः॑। ऊ॒र्ज॑मे॒वाव॑रुन्धे।
व॒र्त्म॑ना॒ वा अ॒न्वि॒त्य॑॥८५॥

य॒ज्ञः॑ र॒क्षाः॑सि जिघा॑सन्ति। सा॒म्रा॑ प्र॒स्तो॒ताऽन्व॑वैति।
सा॒म॒ वै र॑क्षो॒हा। र॒क्ष॑सा॒मप॑हत्यै। त्रि॒र्नि॒ध॒न॒मु॒पैति॑। त्रय॑ इ॒मे

लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॒ रक्षा॑ꣳस्यप॑हन्ति। पुरु॑षः पुरु॑षो
नि॒धन॒मुपै॑ति। पुरु॑षः पुरु॑षो हि र॑क्षस्वी। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै॥८६॥

यत्पृ॑थि॒व्यामु॑द्वा॒सये॑त्। पृथि॒वीꣳ शु॒चाऽर्प॑येत्। यद॒प्सु। अ॒पः
शु॒चा॒र्पये॑त्। यदोष॑धीषु। ओष॑धीः शु॒चाऽर्प॑येत्। यद्वन॒स्पति॑षु।
वन॒स्पती॑ञ्छु॒चा॒र्पये॑त्। हिर॑ण्यं नि॒धायो॑द्वा॒सय॑ति। अ॒मृतं॒ वै
हिर॑ण्यम्॥८७॥

अ॒मृतं॒ ए॒वैनं॒ प्रति॑ष्ठापयति। व॒ल्गुर॑सि शं यु॒धाया॒ इति॑
त्रिः प॑रिषिञ्च॒न्यये॑ति। त्रि॒वृद्वा अ॒ग्निः। यावा॑ने॒वाग्निः।
तस्य॒ शुच॑ꣳ शमयति। त्रिः पुनः॒ पर्ये॑ति। षट्थ॒सम्प॑द्यन्ते।
षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वास्य॒ शुच॑ꣳ शमयति। चतुः
स्र॒क्तिर्नाभि॑र्ऋ॒तस्ये॑त्याह॥८८॥

इ॒यं वा ऋ॒तम्। तस्या॑ ए॒ष ए॒व नाभिः॑। यत्प्र॑व॒र्ग्यः।
तस्मा॑दे॒वमा॑ह। स॒दो वि॒श्वायु॑रित्याह। स॒दो ही॑यम्। अप॒ द्वेषो॑
अप॒ ह्र॒ इत्या॑ह॒ भ्रातृ॑व्यापनुत्यै। घ॒र्मैत॑त्तेऽन्न॒मेत॑त्पुरी॒षमि॑ति
द॒ध्ना म॑धुमि॒श्रेण॑ पू॒रय॑ति। ऊ॒र्वा अ॒न्नाद्यं॒ दधि॑।
ऊ॒र्जैवैन॑म॒न्नाद्ये॑न॒ सम॑र्धयति॥८९॥

अन॑शनायुको भवति। य ए॒वं वेद॑। रन्ति॒र्नामा॑सि दि॒व्यो ग॑न्ध॒र्व
इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॑तन्म॒हिमा॑नꣳ रन्ति॑ ब॒न्धुतां॒ व्याच॑ष्टे।
सम॑हमायु॒षा सं प्रा॑णेनेत्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते। व्य॑सौ
योऽस्मा॑न्देष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॑ष्म इत्याह। अ॒भिचा॑र ए॒वास्यै॑षः।

अचि॑क्रद॒दृषा॒ हरि॑रित्या॒ह। वृषा॒ ह्येषः॥१०॥

वृषा॒ हरिः॑। म॒हान्मि॒त्रो न द॑र्श॒त इत्या॑ह। स्तौत्ये॒वैन॑मे॒तत्।
चिद॑सि॒ समु॒द्रयो॑निरित्या॒ह। स्वामे॒वैनं॑ योनिं॑ गमयति।
नम॑स्ते अस्तु॒ मा मां हि॑ःसी॒रित्या॑हाहि॑सायै। वि॒श्वाव॑सु॒ः
सोम॑ गन्ध॒र्वमित्या॑ह। यदे॒वास्य॑ क्रि॒यमा॑णस्यान्त॒र्यन्ति॑।
तदे॒वास्यै॒तेना॑ प्याययति। वि॒श्वाव॑सुर॒भि तन्नो॑ गृणा॒त्वित्या॑ह॥११॥

पूर्व॑मे॒वोदि॑तम्। उत्त॑रेणा॒भि गृ॑णाति। धियो॑ हिन्वा॒नो धिय॑ इन्नो॑
अव्या॑दित्या॒ह। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति। प्राऽऽसां॑ गन्ध॒र्वो
अ॒मृता॑नि वोच॒दित्या॑ह। प्रा॒णा वा अ॒मृताः॑। प्रा॒णाने॒वास्मै॑
कल्पयति। ए॒तत्त्वं दे॒व घ॑र्म दे॒वो दे॒वानु॑पा॒गा इत्या॑ह। दे॒वो
ह्येष॑ सं दे॒वानु॑पैति॑। इ॒दम॒हं म॑नु॒ष्यो म॑नु॒ष्या॑नित्या॒ह॥१२॥

म॒नु॒ष्यो हि। ए॒ष स॑न्म॒नु॒ष्या॑नु॒पैति॑। ई॒श्वरो॑ वै
प्र॒व॒र्ग्यमु॑द्वासयन्। प्र॒जां प॒शून्सो॑मपी॒थम॑नु॒द्वासः॑ सोमं
पी॒थानु॑मेहि॑। स॒ह प्र॒जया॑ स॒ह रा॒यस्पोषे॑णेत्या॒ह। प्र॒जामे॒व
प॒शून्सो॑मपी॒थमा॑त्मन्ध॒त्ते। सु॑मि॒त्रा न॒ आप॒ ओष॑धयः
स॒न्त्वित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते। दु॒र्मि॒त्रास्त॑स्मै
भूया॑सुर्यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्म इत्या॑ह।
अ॒भि॒चार॑ ए॒वास्त्र्यैषः॑। प्र॒ वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते। यः
प्र॒व॒र्ग्यमु॑द्वासयति॑। उ॒दुत्यं॑ चि॒त्रमि॑ति॒ सौरी॑भ्या॒मृग्भ्यां॑ पुन॒रेत्य॑

गार्हपत्ये जुहोति। अयं वै लोको गार्हपत्यः। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। असौ खलु वा आदित्यः सुवर्गो लोकः। यथ्सौरी भवतः। तेनैव सुवर्गाल्लोकात्रैति॥१३॥

ब्रह्मणस्त्वा परस्पाया इत्याह दधात्यन्वित्यं रक्षस्वी रक्षसामपहत्यै वै हिरण्यमाहार्धयति ह्येष गृणात्वित्याह मनुष्यानित्याहास्यैषौऽष्टौ च॥—————[९]

प्रजापतिं वै देवाः शुक्रं पयोऽदुहन्। तदेभ्यो न व्यभवत्। तदग्निर्व्यकरोत्। तानि शुक्रियाणि सामान्यभवन्। तेषां यो रसोऽत्यक्षरत्। तानि शुक्रयजूंष्यभवन्। शुक्रियाणां वा एतानि शुक्रियाणि। सामपयसं वा एतयोरन्यत्। देवानामन्यत्पयः। यद्गोः पयः॥१४॥

तथ्साम्नः पयः। यदजायै पयः। तद्देवानां पयः। तस्माद्यत्रैतैर्यजुर्भिश्चरन्ति। तत्पयसा चरन्ति। प्रजापतिमेव तत्पयसाऽन्नाद्यैर्न समर्धयन्ति। एष ह त्वै साक्षात्प्रवर्ग्यं भक्षयति। यस्यैवं विदुषः प्रवर्ग्यः प्रवृज्यते। उत्तरवेद्यामुद्वासयेत्तेजस्कामस्य। तेजो वा उत्तरवेदिः॥१५॥

तेजः प्रवर्ग्यः। तेजसैव तेजः समर्धयति। उत्तरवेद्यामुद्वासयेदन्नकामस्य। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यत्प्रवर्ग्यः। मुखमुत्तरवेदिः। शीर्ष्णैव मुखं सन्दधात्यन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति। यत्र खलु वा एतमुद्वासितं वयांसि पर्यासते। परि वै तां समां प्रजा वयांस्यस्यासते॥१६॥

तस्मादुत्तरवेद्यामेवोद्वासयेत्। प्रजानां गोपीथाय। पुरो
वा पश्चाद्वोद्वासयेत्। पुरस्ताद्वा एतज्ज्योतिरुदैति।
तत्पश्चान्निम्रोचति। स्वामेवैनं योनिमनूद्वासयति। अपां
मध्य उद्वासयेत्। अपां वा एतन्मध्याज्ज्योतिरजायत।
ज्योतिः प्रवर्ग्यः। स्वयैवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥९७॥

यं द्विष्यात्। यत्र स स्यात्। तस्यां दिश्युद्वासयेत्। एष
वा अग्निवैश्वानरः। यत्प्रवर्ग्यः। अग्निनैवैनं वैश्वानरेणाभि
प्रवर्तयति। औदुम्बर्यां९ शाखायामुद्वासयेत्। ऊर्वा
उदुम्बरः। अन्नं प्राणः। शुग्धर्मः॥९८॥

इदमहममुष्यामुष्यायणस्य शुचा प्राणमपि दहामीत्याह।
शुचैवास्य प्राणमपि दहति। ताजगार्तिमाच्छति। यत्र
दर्भा उपदीकसन्तताः स्युः। तदुद्वासयेद्वृष्टिकामस्य। एता
वा अपामनूज्झ्रावर्यो नाम। यद्दर्भाः। असौ खलु वा
आदित्य इतो वृष्टिमुदीरयति। असावेवास्मा आदित्यो वृष्टिं
नियच्छति। ता आपो नियता धन्वना यन्ति॥९९॥

गोः पर्यं उत्तरवेदिंरासते स्थापयति घर्मो यन्ति॥—————[१०]

प्रजापतिः सम्भ्रियमाणः। सम्राट्त्सम्भृतः। घर्मः प्रवृक्तः।
महावीर उद्वासितः। असौ खलु वावैष आदित्यः। यत्प्रवर्ग्यः।
स एतानि नामान्यकुरुत। य एवं वेद। विदुरेनं नाम्नां।
ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥१००॥

यो वै वसीयाँसं यथानाममुपचरति। पुण्यातिं वै स तस्मै
कामयते। पुण्यातिमस्मै कामयन्ते। य एवं वेद। तस्मादेवं
विद्वान्। घर्म इति दिवाऽऽचक्षीत। सम्राडिति नक्तम्। एते
वा एतस्य प्रिये तनुवौ। एते अस्य प्रिये नामनी। प्रिययैवैनं
तनुवौ॥१०१॥

प्रियेण नाम्ना समर्धयति। कीर्तिरस्य पूर्वागच्छति
जनतामायतः। गायत्री देवेभ्योऽपाक्रामत्। तां देवाः
प्रवर्ग्यैवानु व्यभवन्। प्रवर्ग्येणाऽऽप्नुवन्। यच्चतुर्विंशतिकृत्वः
प्रवर्ग्यं प्रवृणक्ति। गायत्रीमेव तदनु विभवति। गायत्रीमाप्नोति।
पूर्वाऽस्य जनं यतः कीर्तिर्गच्छति। वैश्वदेवः स संन्नः॥१०२॥
वसवः प्रवृक्तः। सोमोऽभिकीर्यमाणः। आश्विनः पयस्यानीय-
माने। मारुतः कथन्। पौष्ण उदन्तः। सारस्वतो
विष्यन्दमानः। मैत्रः शरो गृहीतः। तेज उद्यतः।
वायुर्हियमाणः। प्रजापतिर्हूयमानो वाग्धुतः॥१०३॥

असौ खलु वावैष आदित्यः। यत्प्रवर्ग्यः। स एतानि
नामान्यकुरुत। य एवं वेद। विदुरेनं नाम्ना। ब्रह्मवादिनो
वदन्ति। यन्मृन्मयमाहुतिं नाश्नुतेऽथ। कस्मादिषोऽश्नुत
इति। वागेष इति ब्रूयात्। वाच्यैव वाचं दधाति॥१०४॥

तस्मादश्नुते। प्रजापतिर्वा एष द्वादशधा विहितः।
यत्प्रवर्ग्यः। यत्प्रागवकाशेभ्यः। तेन प्रजा असृजत।

अ॒व॒का॒शैर्दे॒वासुरा॑न॒सृज॑त। यदूर्ध्वम॑वका॒शेभ्यः॑। तेना॒न्नम॑-
सृज॑त। अ॒न्नं प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तिर्वा॒वैषः॑॥१०५॥

वदन्ति तनुवा स॒सन्नो हूय॑मानो वाग्धुतो दधात्येषः॥ [११]

स॒वि॒ता भू॒त्वा प्र॑थ॒मेऽह॑न्प्रवृज्यते। तेन॒ कामा॑ एति।
यद्वि॒तीयेऽह॑न्प्रवृज्यते॑। अ॒ग्निर्भू॒त्वा दे॒वाने॑ति। यत्तृ॒तीयेऽह॑न्प्र-
वृज्यते॑। वा॒युर्भू॒त्वा प्रा॒णाने॑ति। यच्च॑तु॒र्थेऽह॑न्प्रवृज्यते॑।
आ॒दि॒त्यो भू॒त्वा र॒श्मीने॑ति। यत्प॑ञ्च॒मेऽह॑न्प्रवृज्यते॑। च॒न्द्रमा॑
भू॒त्वा नक्ष॑त्राण्येति॥१०६॥

यत्ष॑ष्ठेऽह॑न्प्रवृज्यते॑। ऋ॒तुर्भू॒त्वा संव॑त्सरमेति। यत्स॑प्त॒मेऽह॑न्प्र-
वृज्यते॑। धा॒ता भू॒त्वा शक्क॑रीमेति। यद॑ष्ट॒मेऽह॑न्प्रवृज्यते॑।
बृह॑स्पतिर्भू॒त्वा गा॑य॒त्रीमे॑ति। यन्न॑व॒मेऽह॑न्प्रवृज्यते॑। मि॒त्रो
भू॒त्वा त्रि॒वृत॑ इ॒माँल्लो॒काने॑ति। यद॑श॒मेऽह॑न्प्रवृज्यते॑। वरु॑णो
भू॒त्वा वि॒राज॑मेति॥१०७॥

यदे॑काद॒शेऽह॑न्प्रवृज्यते॑। इन्द्रो॑ भू॒त्वा त्रि॒ष्टुभ॑मेति।
यद्वा॑द॒शेऽह॑न्प्रवृज्यते॑। सोमो॑ भू॒त्वा सु॒त्यामे॑ति।
यत्पु॑रस्ता॒दुप॒सदा॑ प्रवृज्यते॑। तस्मा॑दि॒तः परा॑ङ्मू॒ल्लो॒कां-
स्तप॑न्नेति। यदु॑परि॒ष्टादुप॒सदा॑ प्रवृज्यते॑। तस्मा॑द॒मुतो॒र्वा-
ङ्मू॒ल्लो॒कांस्तप॑न्नेति। य ए॒वं वेद॑। ऐव त॑पति॥१०८॥

नक्षत्राण्येति विराजमेति तपति॥ [१२]

ॐ शं न॒स्तन्नो॒ मा हा॑सीत्॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

